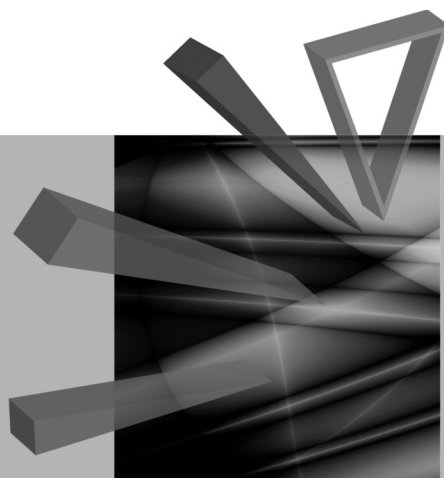

PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

245

Ekonomia

pod redakcją
Jerzego Sokołowskiego
Magdaleny Rękas
Grażyny Węgrzyn

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Tomasz Bernat, Waclaw Jarmolowicz, Elzbieta Kryńska,
Andrzej Miszczuk, Marzanna Poniatowicz, Stanislaw Swadzba,
Grazyna Wolska, Urszula Zagora-Jonszta

Redakcja wydawnicza: Barbara Majewska, Dorota Pitulec

Redakcja techniczna: Barbara Lopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-205-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Kamil Augustyn, Kazimierz W. Krupa: Ocena stanu kapitału intelektualnego przedsiębiorstw Podkarpacia na podstawie wyników badań empirycznych.....	13
Jan Borowiec: Wahania cykliczne a zmiany realnego efektywnego kursu walutowego w strefie euro.....	23
Katarzyna Czech: Ewolucja realizacji zrównoważonego rozwoju w Polsce	34
Karolina Drela: Utrata pracy w XXI wieku.....	44
Malgorzata Gajda-Kantorowska: Kontrowersje wokół metod pomiaru stabilności wzrostu gospodarczego.....	55
Malgorzata Gasz: Działania stabilizujące gospodarkę Unii Europejskiej w warunkach kryzysu finansów publicznych.....	65
Łukasz Goczek: Porównanie skuteczności polityki fiskalnej i monetarnej na panelowej próbie wektorowo-autoregresyjnej.....	77
Alina Gorczyńska, Danuta Szwejca: Dekoniunktura gospodarcza a restrukturyzacja naprawcza przedsiębiorstwa.....	88
Beata Guziejewska: Kredyty zagrożone i rezerwy celowe na tle ogólnej sytuacji w sektorze bankowym w latach 2008-2010.....	98
Anna Horodecka: Rola prądów filozoficznych w kształtowaniu metodologii nauk ekonomicznych.....	110
Robert Huterski: Wybrane aspekty quasi-fiskalnej działalności Systemu Rezerwy Federalnej Stanów Zjednoczonych.....	120
Marcin Idzik: Zastosowanie gradacyjnego modelu w analizie zaufania do banków i innych instytucji finansowych w Polsce.....	129
Michał Jurek: Koncepcje monetarne D.H. Robertsona i ich wykorzystanie do analizy ilościowej i dochodowej teorii pieniądza.....	139
Tomasz Kacprzak: Bezpieczeństwo pracy a bezpieczeństwo zatrudnienia w Polsce w kontekście <i>flexicurity</i>	148
Marcin Kalinowski: Krytyka korporatywizmu z perspektywy nowej ekonomii politycznej.....	160
Dariusz Kielczewski: Koncepcja ekonomii zrównoważonego rozwoju.....	170
Ilona Kijek, Marta Pszczółkowska: Taksonomiczne ujęcie sytuacji makroekonomicznej państw Unii Europejskiej w latach 2001, 2005 I 2009.....	179
Aldona Klimkiewicz: Konsekwencje podwyższenia wieku emerytalnego kobiet dla rynku pracy.....	191

Ryszard Kowalski: Liberalne państwo dobrobytu wobec najsłabszych grup społecznych.....	201
Sylwester Kozak: Rola banków w dystrybucji produktów ubezpieczeniowych w Polsce w latach 2002-2010.....	210
Sylwester Kozak: Zmiany w strukturze kredytów dla sektora niefinansowego w Polsce w latach 2001-2010	222
Jakub Kraciuk: Wpływ światowego kryzysu finansowego z 2008 roku na gospodarkę Niemiec	233
Mirosław Krajewski: Kapitał ludzki w procesie zarządzania wartością przedsiębiorstwa	243
Barbara Kryk: Szanse i zagrożenia zatrudnienia nosicieli wirusa HIV w opinii studentów.....	253
Iwa Kuchciak: Crowdsourcing w kreowaniu wartości przedsiębiorstwa bankowego.....	263
Robert Kurek: Asymetria informacji na rynku ubezpieczeniowym	272
Katarzyna Kuźniar-Żyłka: Media jako uczestnik procesu informacyjnego w warunkach gospodarki opartej na wiedzy.....	283
Joanna Latuszek: Globalizacja a nierówności między państwami.....	293
Renata Lisowska, Dorota Starzyńska: Działalność innowacyjna polskich przedsiębiorstw przemysłowych na przykładzie województwa łódzkiego	303
Józef Łobocki: Sektor finansowy a kapitał społeczny.....	314
Łukasz Menart: Kluczowe obszary działań menedżera klastra.....	324
Aneta Mikula: Poziom ubóstwa i deprywacji materialnej dzieci w krajach Unii Europejskiej	336
Michał Moszyński: Idee ładu gospodarczego w procesie transformacji systemowej byłej NRD – oczekiwania a rzeczywistość.....	347
Arnold Pabian: Zrównoważona produkcja w gospodarce przyszłości. Perspektywy i bariery rozwoju	357
Wiesław Pasewicz, Artur Wilczyński, Michał Świtlyk: Efektywność państwowych wyższych szkół zawodowych w latach 2004-2010	367
Iwona Pawlas: Społeczno-ekonomiczny rozwój krajów Unii Europejskiej w świetle badań taksonomicznych.....	377
Renata Pęciak: Działania Jeana-Baptiste’a Saya na rzecz instytucjonalizacji nauki ekonomii	386
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innowacyjność w dobie postindustrialnej....	396
Adriana Politałaj: Efektywność centrów integracji społecznej w zakresie przeciwdziałania długotrwałemu bezrobociu	407
Magdalena Rękas: Ulgi prorodzinne jako element polityki rodzinnej w wybranych krajach Unii Europejskiej	418
Wioleta Samitowska: Ekonomia społeczna wobec wyzwań rynku pracy	432
Anna Skórska: Zmiany sytuacji na polskim rynku pracy jako konsekwencja kryzysu gospodarczo-finansowego.....	443

Grzegorz Sobiecki: Pieniądz doskonały.....	453
Małgorzata Solarz: Wady i zalety mikropożyczek jako narzędzia inkluzji finansowej sprzyjającego wzrostowi dobrobytu	463
Robert Stanisławski: Potrzeby w zakresie rozwoju innowacyjnego małych i średnich przedsiębiorstw nieinnowacyjnych (w świetle badań własnych)	474
Bogusław Stankiewicz: Makroekonomiczny model turystyki medycznej w Polsce – podstawowe uwarunkowania badań.....	486
Dariusz Eligiusz Staszczak: Znaczenie globalnego kryzysu finansowo-gospodarczego dla zmian światowego systemu ekonomiczno-politycznego.	497
Feliks Marek Stawarczyk: Kryzys na przykładzie Argentyny a ekonomiczne problemy Grecji	507
Stanisław Swadźba: System gospodarczy Polski i Republiki Czeskiej. Analiza porównawcza.....	517
Maciej Szczepankiewicz: Badanie potencjału innowacyjnego studentów	527
Maciej Szumlański: Wzrost kapitału ludzkiego w Unii Europejskiej	537
Sylwia Talar: Crowdsourcing jako efektywna forma współpracy.....	548
Jacek Tomkiewicz: Strefa euro wobec kryzysu finansowego	558
Magdalena Tusińska: Czy wzrost gospodarek krajów Unii Europejskiej jest inteligentny?	568
Monika Utzig: Zadłużenie gospodarstw domowych w monetarnych instytucjach finansowych.....	579
Monika Walicka: Podatkowe uwarunkowania konkurencyjności małych przedsiębiorstw	590
Grzegorz Wałęga: Społeczno-ekonomiczne determinanty zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce.....	600
Grażyna Węgrzyn: Uwarunkowania ekonomiczne innowacji w sektorze usług.....	611
Anna Wildowicz-Giegiel: Uwarunkowania kreacji kapitału intelektualnego w polskich przedsiębiorstwach	622
Sylwia Wiśniewska: Budowa współpracy nauki z gospodarką wyzwaniem dla polityki innowacyjnej państwa	633
Renata Wojciechowska: Problem metody badawczej w ekonomii	643
Jarosław Wojciechowski: Wpływ zaburzenia preferencji czasowej na wysokość bezrobocia równowagi na przykładzie Polski	652
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Efektywność kosztowa aktywnych programów rynku pracy w województwie śląskim w latach 2005-2010 ...	663
Urszula Zagóra-Jonszta: Sektor bankowy w drugiej Rzeczypospolitej	674
Małgorzata Zielenkiewicz: Stopień regulacji publicznej a poziom życia	685
Mariusz Zieliński: Polityka fiskalna a kryzys gospodarczy w wybranych krajach Unii Europejskiej	695

Summaries

Kamil Augustyn, Kazimierz W. Krupa: Assessment of intellectual capital level in enterprises of Podkarpackie Voivodeship based on empirical research results.....	22
Jan Borowiec: Cyclical fluctuations and changes in real effective exchange rate in the euro zone	33
Katarzyna Czech: Evolution of the implementation of sustainable development in Poland	42
Karolina Drela: Job loss in the 21st century	54
Malgorzata Gajda-Kantorowska: Controversy over the methods of measurement of economic growth sustainability	64
Malgorzata Gasz: Performance management stabilizing European Union in an economic public finance crisis.....	76
Lukasz Goczek: Comparison of the effectiveness of fiscal and monetary policy in a panel vector autoregressive model.....	87
Alina Gorczyńska, Danuta Sz wajca: Economic downturns and repair restructuring of a company	97
Beata Guziejewska: Non-performing loans and dedicated reserves against the general state of banking sector in Poland in 2008-2010.....	109
Anna Horodecka: The influence of philosophical schools on the methodology of economics.....	119
Robert Huterski: Selected aspects of quasi-fiscal activities of the Federal Reserve System of the United States.....	128
Marcin Idzik: The use of a gradation model in the analysis of trust in banks and other financial institutions in Poland.....	138
Michał Jurek: Monetary concepts of D.H. Robertson and their use for the analysis of the quantity and income theory of money	147
Tomasz Kacprzak: Job security and employment security in Poland within the context of flexicurity.....	159
Marcin Kalinowski: The criticism of corporatism from the new political economy perspective	169
Dariusz Kielczewski: Conception of the economics of sustainable development	178
Ilona Kijek, Marta Pszczółkowska: A taxonomic view of the European Union states macroeconomic situation in 2001, 2005 and 2009	190
Aldona Klimkiewicz: Consequences of the increase of women's retirement age for the labour market.....	200
Ryszard Kowalski: Liberal welfare state and the most vulnerable social groups	209
Sylwester Kozak: The role of banks in the insurance products distribution in Poland between 2002 and 2010	221

Sylwester Kozak: Changes in the structure of loans to the nonfinancial sector in Poland in 2001-2010.....	232
Jakub Kraciuk: The influence of the world financial crisis of 2008 on the economy of Germany	242
Mirosław Krajewski: Human capital in the process of management of the company's value	252
Barbara Kryk: Chances and threats of employment for carriers of HIV in students' opinion.....	262
Iwa Kuchciak: Crowdsourcing in the creation of banking company value	271
Robert Kurek: Information asymmetry on the insurance market.....	282
Katarzyna Kuźniar-Żyłka: Media as a participant of information process in terms of the knowledge-based economy.....	292
Joanna Latuszek: Globalization and inequality between states	302
Renata Lisowska, Dorota Starzyńska: Innovation activity of Polish manufacturing enterprises based on the example of Łódź Voivodeship.....	313
Józef Łobocki: Financial sector and social capital	323
Łukasz Menart: Key areas for cluster manager's activities.....	335
Aneta Mikula: Level of poverty and material deprivation of children in the European Union countries	346
Michał Moszyński: Ideas of economic order in the process of economic transformation of the former GDR – expectations and reality	356
Arnold Pabian: Sustainable production in the economy of future, perspectives and barriers of development	366
Wiesław Pasewicz, Artur Wilczyński, Michał Świtłyk: Efficiency analysis of state higher vocational schools in 2004-2010	376
Iwona Pawlas: Socio-economic development of European Union economies in the light of taxonomic analysis.....	385
Renata Pęciak: Jean-Baptiste Say's actions for institutionalisation of economics.....	395
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innovation in post-industrial era.....	406
Adriana Politaj: Effectiveness of centres of social integration in scope of counteraction of long-term unemployment	417
Magdalena Rękas: Family taxation as an instrument of family policies in selected EU countries	431
Wioleta Samitowska: Social economy towards labour market challenges.....	442
Anna Skórska: The changes on Polish labour market as a result of the economic and financial crisis	452
Grzegorz Sobiecki: The perfect currency	462
Małgorzata Solarz: Advantages and disadvantages of micro-loans as the tool of financial inclusion enhancing wealth growth.....	473
Robert Stanisławski: The needs of SMS sector (no-innovative enterprises) for the innovative development (in the lights of own research)	485

Bogusław Stankiewicz: Macroeconomic model of medical tourism in Poland – basic conditions of research.....	496
Dariusz Eligiusz Staszczak: Importance of the global financial-economic crisis for the world economic-political system changes	506
Feliks Marek Stawarczyk: Crisis on the example of Argentina and the economic problems in Greece	516
Stanisław Swadźba: Economic system of Poland and the Czech Republic. Comparative analysis.....	526
Maciej Szczepankiewicz: Research of student's innovative potential.....	536
Maciej Szumlański: Human capital growth in the European Union.....	547
Sylvia Talar: Crowdsourcing as an effective model of cooperation.....	557
Jacek Tomkiewicz: Euro-zone and the financial crisis	567
Magdalena Tusińska: Is economic growth of the European Union countries smart?.....	578
Monika Utzig: Liabilities of households in monetary financial institutions ...	589
Monika Walicka: Tax impact on competitiveness of small enterprises.....	599
Grzegorz Wałęga: Socio-economic determinants of household debt in Poland	610
Grażyna Węgrzyn: Economic determinants of innovation in the service sector	621
Anna Wildowicz-Giegiel: Conditions of intellectual capital creation in Polish enterprises	632
Sylvia Wiśniewska: Building cooperation between science and business as a challenge for innovation policy of state.....	642
Renata Wojciechowska: Problem of research method in economy.....	651
Jarosław Wojciechowski: Impact of time preferences disturbance on the level of balance unemployment, based on the example of Poland.....	662
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Cost efficiency of active labour market programmes in Silesian Voivodeship in 2005-2010	673
Urszula Zagóra-Jonszta: Banking sector in the Second Republic of Poland	684
Małgorzata Zielenkiewicz: The degree of public regulation and the standard of living.....	694
Mariusz Zieliński: Fiscal policy and economic crisis in selected European Union countries.....	704

Renata Wojciechowska

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

PROBLEM METODY BADAWCZEJ W EKONOMII*

Streszczenie: Prawa ekonomiczne to teoretyczny opis prawidłowości oraz związków przyczynowo-skutkowych zachodzących między zjawiskami gospodarczymi. Z kolei teoria ekonomii opiera się na bazie empirycznej powstałej w wyniku obserwacji i eksperymentu. Przejście z empirii do teorii odbywa się zaś w wyniku rozumowania i zastosowania odpowiednich metod badawczych. Czynności badawcze zmierzają więc do sprawdzania, poprzez weryfikację lub falsyfikację, prawdziwości teorii ekonomicznych. W artykule przeanalizowano problemy metody badawczej, która wpływa istotnie na proces badawczy i strukturę naukową ekonomii.

Słowa kluczowe: metodologia ekonomii, wiedza ekonomiczna, weryfikacja, falsyfikacja.

1. Wstęp

Badanie procesu badawczego i struktury wiedzy ekonomicznej rodzi wiele problemów. Nadal nie określono jednoznacznie istoty ekonomii czy metody badawczej. W każdym podręczniku z ekonomii można odnaleźć definicje przedmiotu ekonomii oraz jej poszczególnych działów. Jednak rzadko kiedy omawia się problemy badawcze, narzędzia czy metody, jakie wykorzystuje się w ramach badań nad naturą gospodarki i ludzkiego działania. Dlatego trudno określić, czy ekonomia jest nauką empiryczną, czy teoretyczną, historyczną, czy społeczną. Niewątpliwie bazuje ona na dorobku naukowym nauk empirycznych, społecznych czy metodologii nauk. Dlatego, jako nauka empiryczna, napotyka wiele trudności związanych z problemem indukcji, czy pozyskaniem zdań obserwacyjnych. Jako część prakseologii boryka się z problemami językowymi, właściwą metodą i narzędziami badawczymi. Z kolei jako nauka społeczna obciążona jest kwestią wartościowania sądów tworzonych przy wyjaśnianiu i prognozowaniu zjawisk gospodarczych.

Sama wiedza o gospodarce lub refleksja nad tą wiedzą nie jest jeszcze nauką¹. Powstaje ona dopiero w wyniku procesu badawczego, który bazuje na rozumowa-

* Artykuł powstał na podstawie badań własnych: R. Wojciechowska, *Proces badawczy w naukach ekonomicznych*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011.

¹ *Metodologia nauk ekonomicznych*, red. K. Kuciński, Difin, Warszawa 2010, s. 138.

niu. W najszerszym ujęciu jest to odpowiednik pracy naukowej. W węższym ujęciu są to określone czynności umysłowe (przechodzenie z jednych sądów do drugich). W najwęższym ujęciu jest to dobieranie racji do następstwa lub następstwa do racji². W każdym aspekcie jest to ważny element tworzenia praw ekonomicznych. Brak zaś rozumowania dyskwalifikuje określony proces badacza w ekonomii jako naukowy.

W poniższym artykule opisano metody niezbędne w pracy badawczo-naukowej przy tworzeniu praw ekonomicznych, a szczególnie przy sprawdzaniu słuszności hipotez badawczych.

Tekst został podzielony na trzy główne części, gdzie kolejno przeanalizowano strukturę wiedzy naukowej, języka ekonomii oraz dwóch metod badawczych: *modus ponendo ponens* oraz *modus tollendo tollens*.

2. Szkielet wiedzy teoretycznej i empirycznej

W naukach ekonomicznych badacz, dzięki swojej wiedzy i intuicji twórczej, formułuje teorie lub system teorii, które sprawdza doświadczalnie poprzez obserwacje i eksperyment.

Intuicja w pracy badacza jest bardzo istotna. Polega na „dopasowania danej sytuacji, problemu lub zagadnienia do znanych szablonów i zależności”³. Uznaje się ją za zdolność poznawczą, ale jest to poznanie niepewne i zawodne. Dzięki niej powstają sądy, które mogą prowadzić do ważnych odkryć naukowych, ale same w sobie nie mają wartości prawdy, są bowiem wynikiem czynności nieświadomych i podświadomych, trudnych do uchwycenia i powtórzenia. Jednak nauka bez intuicji i bez „zmysłu uogólnienia” byłaby bezsilna lub w ogóle niemożliwa⁴. Dlatego w badaniach naukowych należy uwzględnić istotną rolę intuicji, gdyż jest ona nieodłącznym elementem pracy badawczej, tak, „iż staje się prawie że roboczą metodą naukową i to niekiedy metodą podstawową i jedyną”⁵.

Przy czym sama intuicja w procesie badawczym nie wystarczy, ponieważ „prawda sądu intuicyjnego jest funkcją wiedzy osobniczej”⁶. Nie można bowiem w sposób właściwy oraz sensowny tworzyć teorii bez zaplecza teoretycznego⁷.

Powstanie wiedzy jest możliwe po zebraniu danych i przekształceniu ich w informacje w aspekcie ekonomicznym, społecznym, psychologicznym itp. Jest to więc wynik określonej interpretacji poszczególnych informacji, co jest uzależnione od czynników indywidualnych (tj. poglądów, etyki i moralności, zasobu wiedzy

² T. Kotarbiński, *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, PWN, Warszawa 1986, s. 212-213.

³ Słowa H. Poincarego, za: *Metodologia nauk ekonomicznych*, ..., s. 129.

⁴ Tamże.

⁵ J. Pieter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wydawnictwo PAN, Wrocław, Warszawa-Kraków 1967, s.151-153.

⁶ *Metodologia nauk ekonomicznych*..., s. 139.

⁷ K. Popper, *Logika odkrycia naukowego*, PWN, Warszawa 2002, s. 38-50.

i punktu widzenia), zespołowych (tj. od danej grupy, jej kultury, hierarchii wartości, oczekiwań, czy nawet struktury) oraz czynników zewnętrznych (jak konkretna sytuacja społeczno-gospodarcza, moment historyczny czy kontekst kulturowy)⁸.

Wiedza naukowa i intuicja są więc niezbędne do tego, by powstała nauka. Jej kształt jest uzależniony od wiedzy metodologicznej.

Przy czym metodologia może być rozumiana przynajmniej trojako. Po pierwsze, jest to logika poszczególnych nauk. Po drugie, jest to nauka, którą stosuje się do poszczególnych zagadnień naukowych, w przeciwieństwie do logiki czystej. Po trzecie zaś, jest teorią czynności umysłowych, które polegają na budowaniu nauki. W tym ostatnim znaczeniu ekonomia wykorzystuje metodologię do określania metod i czynności poznawczych⁹.

Tak więc, metodologia ekonomii to dziedzina ekonomii, która dotyczy sposobów i metod wyjaśniania zjawisk ekonomicznych, przy czym do najważniejszych zjawisk gospodarczych, którymi zajmuje się ekonomia, zalicza się: cele i czynności gospodarcze, procesy gospodarcze, wiedzę ekonomiczną oraz ludzkie działanie¹⁰. Metodologię ekonomii traktuje się jako naukę opisową, czyli dotyczącą charakterystyki problemów ekonomicznych w sposób obiektywny oraz normatywną, gdyż określa się również zestaw zaleceń tego, jak powinno być według opinii określonego badacza¹¹.

Istnieje wiele schematów tworzenia ekonomicznej wiedzy naukowej. Bazując na dotychczasowej wiedzy, operując pojęciami ekonomicznymi, które tworzą język spójny, niesprzeczny, pozbawiony błędów logicznych, badacz podejmuje określone czynności naukowe. Najczęściej proces tworzenia wiedzy rozpoczyna się od obserwacji, która dostarcza informacji na temat zmian zachodzących w rzeczywistości. Zostaje ona dokładnie opisana za pomocą języka. W opisie znajdują się założenia i okoliczności wystąpienia danego zjawiska. Każda obserwacja zostaje wielokrotnie powtórzona. Dzięki temu możliwe jest uogólnienie wyników badań. Taką teorię lub system teorii poddaje się testom logicznym lub empirycznym. W pierwszym przypadku sprawdza się poprawność logiczną przeprowadzonego procesu wnioskowania, a w drugim – implikacje empiryczne. W wyniku sprawdzenia daną teorię należy odrzucić, gdy nie jest poprawna logicznie lub nie można dokonać jej weryfikacji czy falsyfikacji. W tym wypadku zastępuje się badaną teorię nową, o większej wartości naukowej, lub wzmacnia się ją nowymi hipotezami, które ponownie się sprawdza. Jeśli jednak teoria będzie poprawna logicznie i „wytrzyma” sprawdzanie, to można ją w danym momencie przyjąć jako obowiązującą dla danej metody badawczej i wiedzy naukowej¹².

⁸ Tamże.

⁹ T. Kotarbiński, wyd. cyt., s. 212-207.

¹⁰ W. Balicki, *Wykłady z metodologii nauk ekonomicznych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Poznań 2002, s. 7-8.

¹¹ M. Blaug, *Metodologia ekonomii*, PWN, Warszawa 1995, s. 19.

¹² W analizie schematu powstania wiedzy naukowej wykorzystano ustalenia metodologii ogólnej i proponowany schemat B. Czarnego; por. B. Czarny, *Pozytywizm a sądy wartościujące*, Monografie i Opracowania, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2010, nr 575, s. 31.

Wiedza ekonomiczna zbudowana jest z praw i sądów. Teoria ekonomiczna stanowi zaś zbiór twierdzeń i pojęć ogólnych dotyczących wszelkich rodzajów ludzkiego działania¹³. Prawa ekonomiczne to teoretyczny opis prawidłowości, związków przyczynowo-skutkowych zachodzących między zjawiskami gospodarczymi. Z kolei sądy to wypowiedzi, które opisują lub oceniają pewien stan rzeczy¹⁴. Mogą być obiektywne lub subiektywne. Pierwsze określane są jako sądy opisowe lub pozytywne i dotyczą zjawisk, które są opisane bez interpretacji czy wartościowania badacza. Dlatego mogą być prawdziwe lub fałszywe. Posiadają więc wartość logiczną. Inaczej jest z sędziami wartościującymi, które wyrażają opinię badacza. Można je podzielić na dwie grupy. Przede wszystkim dzieli się je na sądy, które wyrażają normy i te, które przedstawiają oceny. Można też podzielić sądy wartościujące na instrumentalne i nieinstrumentalne. Pierwsze dotyczą cech, relacji i związków zachodzących między badanymi zjawiskami. Drugie dotyczą oceny samego zjawiska¹⁵.

Sądy wartościujące bez względu na rodzaj nie opisują faktów i zgodnie z metodologią ogólną nie mają wartości logicznej. Występują jednak w ekonomii, w której często zaleca się określone działania, krytykuje programy, opinie oraz przedstawia najlepsze teorie. Zdania na temat stosowania takiego języka w wyjaśnianiu i prognozowaniu ekonomii są podzielone. Część ekonomistów uważa, że sądy wartościujące stanowią o naturze ekonomii, są jej nieodzowną częścią i nie da się ich wyrzucić z nauki. Druga grupa badaczy uważa, że jedynie sądy opisujące fakty mogą wносить coś nowego do nauki i tylko one mają walory naukowości. Niewątpliwie jedynie sądy opisowe mogą być wykorzystywane w procesie badawczym, bo tylko one podlegają wnioskowaniu i sprawdzaniu. Nie da się tego powiedzieć o normach i ocenach danych zjawisk, gdyż rodzi to wiele opinii, z których każda może być słuszna. Nie oznacza to jednak, że wyrażona ocena lub opinia nie podlega krytyce na gruncie logiki. Każde stwierdzenie ma bowiem swoje konsekwencje i zaplecze pojęciowe, co pozwala wykazać ich błędy, niekonsekwencje lub brak spójności.

W ten sposób można opisać strukturę wiedzy ekonomicznej. Przy czym należy pamiętać, że na jakość procesu badawczo-naukowego, tzw. szkieletu naukowego, mają istotny wpływ: postawa badacza, zasób wiedzy i intuicja twórcza, interpretacja pozyskanych informacji czy wybór metody badawczej. Zarówno odczucia, jak i stan umysłu badacza lub też same procesy, jakie zachodzą w organizmie, mogą mieć wpływ na efekt końcowy, czyli postać zdania opisującego doświadczenie.

W końcu nadal żywy jest spór o zastosowanie praw ekonomicznych. Dlatego nadal wydaje się słuszne stwierdzenie polskiego filozofa i logika K. Ajdukiewicza, iż: „Praktyka jest najlepszym sprawdzianem tego, czy teoria jest, czy też nie jest prawdziwa. Praktyka jest najlepszym kryterium prawdy dla teorii. Jeśli bowiem teo-

¹³ L. von Mises, *Ludzkie działanie. Traktat o ekonomii*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2007, s.3.

¹⁴ K. Ajdukiewicz, *Logika pragmatyczna*, PWN, Warszawa 1965, s. 27.

¹⁵ B. Czarny, wyd. cyt., s. 70.

ria jest prawdziwa, wtedy działanie praktyczne na tej teorii oparte będzie działaniem skutecznym, tj. takim, za pomocą którego osiągać będziemy zamierzone cele. Jeśli zaś teoria jest fałszywa, wówczas działanie praktyczne na takiej teorii oparte prędzej czy później zawiedzie i uczyni działanie nasze nieskutecznym. Ścisła łączność teorii z praktyką leży przeto zarówno w interesie praktyki, jak i teorii¹⁶.

Podsumowując, ekonomia jako nauka nadal się rozwija, tworząc swój warsztat naukowy i badawczy. Z pewnością boryka się z wieloma problemami dotyczącymi samej struktury naukowej, dlatego też jest to obszar badawczy, który stanowi spore wyzwanie dla ekonomistów i metodologów.

3. Język ekonomii

Analiza zjawisk gospodarczych, programów badawczych, problemów i hipotez badawczych zawsze bazuje na określonej formie językowej. Z kolei poziom, budowę i strukturę danej dziedziny wiedzy najczęściej ocenia się poprzez jej język, czyli określony system znaków.

Język każdej nauki zawiera wyrażenia, które określają znaczenie pojęć użytych przy konstruowaniu sądów, problemów i zagadnień naukowych. Przyjęcie lub odrzucenie danego pojęcia odbywa się w oparciu o określone kryteria zwane dyrektywami językowymi. Można wyróżnić trzy rodzaje dyrektyw językowych. Pierwszy rodzaj dyrektyw, zwanych aksjomatycznymi, pozwala na przyjęcie bezwarunkowe pewnych zdań uznanych jako aksjomaty. Drugi rodzaj dyrektyw, dedukcyjny, określa warunki przyjęcia pewnych zdań na podstawie innych zdań. Ostatni rodzaj dyrektyw wymaga uznania zdań, które odwołują się do doświadczenia. Nazywa się je dyrektywami empirycznymi. Zbiór zaś wszystkich trzech dyrektyw danego języka można określić jako „perspektywę światową danego języka”¹⁷.

W ekonomii wykorzystuje się głównie dyrektywy empiryczne, ale szuka się bazy empirycznej, która byłaby zbudowana na dyrektywach aksjomatycznych oraz dedukcyjnych, które pozwalają na wnioskowanie zawsze pewne i niezawodne. Zaś obiektem badań naukowych ekonomii jest język ekonomiczny oraz relacje między poszczególnymi wyrażeniami.

Język ekonomii dotyczy zjawisk ekonomicznych. Wykorzystuje i buduje pojęcia, które pozwalają opisać problemy społeczno-gospodarcze. Z drugiej strony w trakcie procesu tworzenia pojęć, określania ich znaczenia, cech najważniejszych i cech dodatkowych popełnia się wiele błędów. Wynika to głównie z tego, że istnieje bardzo płynna granica między językiem ekonomii a językiem potocznym. Używa się więc tych samych pojęć, ale o różnym znaczeniu, np.: „dobro”, „towar”, „usługa”, „produkt”, „wartość”, „rynek”, „praca”, „koszty” itp. Powstają też pojęcia, które

¹⁶ K. Ajdukiewicz, *Zarys logiki*, PZWS, Warszawa 1959, s. 173.

¹⁷ K. Ajdukiewicz, *Naukowa perspektywa świata*, [w:] K. Ajdukiewicz *Język i poznanie*, t. 1, PWN, Warszawa 1960, s. 217-219.

nie mają swoich odpowiedników w rzeczywistości, takie jak: „produkcja potencjalna”, „elastyczność”, „użyteczność”, „mechanizm rynkowy”, „konkurencja doskonała”, „krzywe obojętności” itp.¹⁸ Wykorzystuje się również w języku ekonomii pojęcia, które powstały w innych dziedzinach naukowych (np. w fizyce, socjologii, psychologii itd.), takie jak: „histereza bezrobocia”, „atrofia zachowań”, „zderzaki koniunkturalne”, „model akceleracji” itp. Specjalizacja języka ekonomii powoduje jego rozszerzenie, ale też rodzi problem niejasności i wieloznaczności, zwłaszcza że zjawiska gospodarcze nie są bezpośrednio obserwowalne¹⁹.

Mimo to, chcąc operować poprawnie językiem współczesnej ekonomii, należy dokładnie zbadać używane pojęcia pod względem syntaktycznym, semantycznym i pragmatycznym, aby podać znaczenie, jakie wykorzystuje się w badaniu, opracowaniu lub wypowiedzi. Nieopanowanie zaś języka specjalistycznego uniemożliwia zrozumienie teorii naukowych i nie pozwala na sprawdzenie hipotez badawczych.

4. Analiza metod badawczych w ekonomii

Nauki ekonomiczne charakteryzuje się poprzez stosowanie metody indukcji. Badacz, pozyskując dane empiryczne, buduje bazę empiryczną. Następnie posiłkując się zdaniami jednostkowymi, przechodzi do zdań uniwersalnych. Chcąc jednak prawidłowo przeprowadzić badania i zbudować teorię, musi stworzyć grupę hipotez, które stanowią przypuszczenia na temat obserwowanych zjawisk ekonomicznych. Mogą one dotyczyć opisu danej gospodarki lub innych badanych zjawisk gospodarczych, związków przyczynowo-skutkowych, proponowanych rozwiązań lub zaleceń, warunków, które pomogłyby rozwiązać problemy ekonomiczne²⁰.

Nie przyjmuje się jednak wszystkich hipotez, zwłaszcza że nie mają one wartości prawdy lub fałszu. Sprawdza się ich słuszność poprzez weryfikację lub falsyfikację. Pierwszy sposób polega na rozstrzygnięciu, czy dane stwierdzenie jest prawdziwe, na mocy przyjętych praw, reguł i w oparciu o bazę zdań empirycznych²¹. Falsyfikacja zaś jest postępowaniem, w którym szuka się sposobów wykazania fałszywości danego zdania. Falsyfikacja empiryczna z kolei dotyczy zdań, które mogą być obalone dzięki wcześniej przyjętym zdaniom obserwacyjnym, czyli takim, które opisują jednostkowe fakty wynikające z obserwacji²².

Zarówno weryfikacja, jak i falsyfikacja opierają się na regułach i schematach logicznego wnioskowania. Do najstarszych należą sylogizmy zdań asertorycznych (lub sylogizm kategoryczny) opisanych już przez Arystotelesa. Dotyczą one relacji między dwiema przesłankami a konkluzją (wnioskiem). Każde ze zdań składa się

¹⁸ K. Meredyk, *Przedmiot i metoda nauk ekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2003. s. 26.

¹⁹ Tamże, s. 27.

²⁰ W. Balicki, wyd. cyt., s. 7-8.

²¹ L. von Mises, wyd. cyt., s. 215.

²² Tamże, s. 57.

przy tym ze stałych logicznych oraz zmiennych nazwowych, które tworzą określone zdania (twierdzące lub przeczące, szczegółowe lub ogólne). Współcześnie wykorzystuje się sylogistykę hipotetyczną, która w sposób sformalizowany opisuje relacje między zdaniami zawierającymi określone stałe logiczne, zmienne zdaniowe i bazujące na tych samych regułach wnioskowania.

Weryfikacja to czynność badawcza dotycząca potwierdzenia danego zdania. Opiera się na sylogizmie *modus ponendo ponens*, co można przetłumaczyć: „twierdząco twierdząc” lub „sposób przez twierdzenie stwierdzający”²³. Przebiega zaś według schematu: jeśli pierwsza przesłanka jest prawdziwa (czyli jeśli $\alpha \rightarrow \beta$ jest prawdziwe, a α i β to zmienne zdaniowe metajęzykowe) oraz jej poprzednik (α) jest prawdziwy, to można przyjąć że następnik (β) również jest prawdziwy, co można zapisać jako: $((\alpha \rightarrow \beta) \wedge \alpha) \rightarrow \beta$.

Modus ponendo ponens jest więc schematem wnioskowania lub prawem rachunku zdań, który pozwala przyjąć badane zdanie lub w szerszym ujęciu teorię. Schemat ten określa się również jako sylogizm konstrukcyjny, co można tłumaczyć jako wnioskowanie z prawdziwości wyrażenia do prawdziwości innego lub w skrócie można powiedzieć, że jest to sylogizm, w którym „twierdząco twierdząc”.

Falsyfikacja opiera się na innym rodzaju sylogizmu, który pozwala odrzucić sprawdzane zdanie. Określa się go jako *modus tollendo tollens*, co można przetłumaczyć: „przecząco przecząc” lub „sposób przez zaprzeczenie zaprzeczający”²⁴. Wnioskowanie to odbywa się według schematu: jeśli okres warunkowy jest prawdziwy (czyli jeśli $\alpha \rightarrow \beta$ jest prawdziwe, a α i β to zmienne zdaniowe metajęzykowe) oraz jego następnik (β) jest fałszywy, to należy odrzucić jego poprzednik (α) jako fałszywy, co można zapisać w skrócie: $((\alpha \rightarrow \beta) \wedge \sim \beta) \rightarrow \sim \alpha$.

Modus tollendo tollens jest więc schematem wnioskowania (lub też prawem rachunku zdań), który pozwala odrzucić badane zdanie lub w szerszym ujęciu teorię. Powyższy schemat określany jest również jako sylogizm destrukcyjny, co można opisać jako wnioskowanie z fałszywości wyrażenia do fałszywości innego lub w skrócie można powiedzieć, że jest to sylogizm, w którym „przecząco przecząc”.

Powyższe schematy wnioskowania stanowią podstawę dla wnioskowań niezawodnych, na podstawie których przesłanki przyjęte wcześniej za prawdziwe prowadzą zawsze do prawdziwego wniosku. Gwarantują one prawdziwość wniosku, a więc niemożliwe jest, by z prawdziwych przesłanek uzyskać fałszywy wniosek²⁵.

Weryfikacja lub falsyfikacja hipotez badawczych prowadzi do uznania ich za słuszne lub wręcz odwrotnie. Odrzucenie zaś hipotezy stanowi również wynik procesu badawczego. Można go powtórzyć dla nowych hipotez lub w oparciu o inne założenia czy metody.

Sprawdzanie słuszności hipotez i testowanie teorii ekonomicznych powinno się odbywać ciągle. Jest to spowodowane tym, że wiedza ekonomiczna ulega ciągłym

²³ K. Ajdukiewicz, *Zarys logiki...*, s. 71.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

zmianom. Powstają nowe pojęcia, modele i teorie, które albo wyjaśniają w inny sposób zjawiska gospodarcze, albo stanowią krytykę dla aktualnych wyników badań.

Jeśli człowiek jest istotą omylną, to nigdy nie jest pewien, czy nie popełnił błędu, dlatego musi nieustannie sprawdzać swoje twierdzenia.

5. Podsumowanie

Krytyka ekonomii jako nauki dotyczy zarówno natury wyjaśnień ekonomicznych, zbyt ogólnych i niepewnych prognoz, wieloznaczności językowej, jak i samego zachowania ekonomistów, którzy ze względu na interes własny często dokonują nadinginterpretacji zjawisk ekonomicznych. Wykorzystując terminologię I. Lakatosa, można nawet powiedzieć, że wiele programów badawczych nie nadaża za zmianami rzeczywistymi, co należy uznać za: „degenerujące się przesunięcie problemowe”²⁶.

Dylematy ekonomii i dyskusja dotycząca jej natury spowodowały, że oczekuje się od niej, że będzie to „skrzynka z narzędziami”²⁷, która pozwoli wyjaśnić wszystkie problemy gospodarcze danej gospodarki. Niemożność zaś sprostania owym oczekiwaniom rodzi niechęć wobec ekonomii. Popularne jest też traktowanie wyjaśnień i prognoz ekonomicznych jako *opowiadanie bajek*, czyli teoryzowanie, która polega na łączeniu faktów, uogólnień niższego i wyższego szczebla oraz sądów wartościujących w jedną całość²⁸.

Stając w obronie ekonomii, można jednak stwierdzić, że teoria ta nie jest doskonała, tak jak nie jest doskonałe ludzkie poznanie ani żadne dokonanie. Nie jest możliwe, by człowiek wiedział wszystko, był nieomylny i wszechwiedzący. Każda teoria jest przyjęta w oparciu o aktualny stan wiedzy i system poznawczy. Może więc ze względu na nowe teorie i zmiany zachodzące w nauce zostać skorygowana lub zastąpiona przez inną teorię²⁹. W ekonomii nie ma więc pewności co do słuszności danej teorii. System nauki zaś stanowi tylko pewien etap w procesie poznania. W tym sensie ekonomia „nie jest zacošana, ale żywa, a życie łączy się z niedoskonałością i zmianą”³⁰. Dodatkowo problemy semantyczne tłumaczy fakt, że języki: ekonomiczny i potoczny wzajemnie się przenikają, co rodzi wieloznaczności pojęciowe.

Poza tym, jak słusznie zauważył K. Meredyk, „Obszar niewiedzy ekonomicznej jest nieskończony, a przyrost wiedzy netto zachodzi równolegle z systematyczną deprecjacją części wiedzy odkrytej wcześniej. Nauki ekonomiczne nigdy nie dojrzewają. Ciągłe pojawiają się nowe zdarzenia, pojęcia, hipotezy i prawidłowości”³¹.

²⁶ I. Lakatos, *Pisma z filozofii nauk empirycznych*, PWN, Warszawa 1995, s. 187.

²⁷ Pojęcia tego jako pierwszy użył J. Robinson w: *The Economics of Imperfect Competition*, Macmillan, London 1933, za: K. Meredyk, wyd. cyt., s. 17; M. Blaug, wyd. cyt., s. 174-175.

²⁸ Pojęcie to wprowadził B. Ward, za: M. Blaug, wyd. cyt., s. 173.

²⁹ L. von Mises, wyd. cyt., s. 6.

³⁰ Tamże.

³¹ K. Meredyk, wyd. cyt., s. 34.

Literatura

- Ajdukiewicz K., *Logika pragmatyczna*, PWN, Warszawa 1965.
- Ajdukiewicz K., *Naukowa perspektywa świata*, [w:] K. Ajdukiewicz, *Język i poznanie*, t. 1, PWN, Warszawa 1960.
- Ajdukiewicz K., *Zarys logiki*, PZWS, Warszawa 1959.
- Balicki W., *Wykłady z metodologii nauk ekonomicznych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Poznań 2002.
- Blaug M., *Metodologia ekonomii*, PWN, Warszawa 1995.
- Chmielewski A., *Filozofia Poppera. Analiza krytyczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1995.
- Czarny B., *Pozytywizm a sądy wartościujące*, Monografie i Opracowania, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2010, nr 575.
- Kotarbiński T., *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, PWN, Warszawa 1986.
- Metodologia nauk ekonomicznych*, red. K. Kuciński, Difin, Warszawa 2010.
- Lakatos I., *Pisma z filozofii nauk empirycznych*, PWN, Warszawa 1995.
- Meredyk K., *Przedmiot i metoda nauk ekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2003.
- Mises von L., *Ludzkie działanie. Traktat o ekonomii*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2007.
- Pieter J., *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wydawnictwo PAN, Wrocław, Warszawa, Kraków 1967.
- Popper K., *Logika odkrycia naukowego*, PWN, Warszawa 2002.
- Robinson J., *The Economics of Imperfect Competition*, Macmillan, London 1933.
- Wojciechowska R., *Proces badawczy w naukach ekonomicznych*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011.
- Ziemiński Z., *Logika praktyczna*, PWN, Warszawa 1996.

PROBLEM OF RESEARCH METHOD IN ECONOMY

Summary: Economic law is a theoretical overview of regularity, cause and effect relations among economic phenomena. On the other hand the theory of economy is based on empirical backgrounds created as a result of observations and experiments. Transformation from empiricism into theory is formed by consideration process and selection of proper research methods. Therefore, the research activities aim to check the authenticity of economic theory by verification or falsification process. The article discusses the problems of economic methodology, which refers to the structure of the science, the language of economy and the way of hypothesis verification.

Keywords: methodology of economics, economic science, verification and falsification.